

Met de sterren gevallen ...

eerste lezing: uit Numeri 24

tweede lezing: Matteüs 2, 1-12

"Het was een koude tocht, en de slechtste tijd van het jaar voor een reis, voor zulk een verre reis. De wegen modderig, het weer guur, de winter op zijn strengst. De kamelen, die hun knieën ontvelden, hun hoeven bezeerden, werden onhandelbaar en legden zich neer in de smeltende sneeuw. Menigmaal dachten we met spijt terug aan onze zomerjaleizen op bloeiende berghellingen. Onze kameeldrijvers vloekten, kankerden, weigerden dienst, riepen om brandewijn en vrouwen. Onze kampvuren wilden niet branden, onderdak was moeilijk te vinden. Het was een ellendige tocht. Tenslotte reisden wij de gehele nacht door, sliepen zo nu en dan langs de wegwijk en hoorden gedurig in onze oren zingende stemmen, zeggend : jullie onderneming is waanzin."

Dat is de dichter T.S.Eliot die zijn verbeelding liet gaan over die schoonste van alle legenden, welke als een krans de geboorte omgeven van Jesus van Nazareth. Drie wijzen uit het Oosten. Koningen waren zij niet. Dat staat nergens. Wel brachten zij koninklijke gaven mee. Magiërs, dat zijn een soort sterrenwichelaars, astronomen of -logen, mannen van de wetenschap die de lucht in tuurden om iets over de mens te ontdekken. Diepe, eeuwenoude wijsheid, onkontroleerbaar als alle ware wijsheid, maar richtinggevend in het leven, beslissingen bepalend, over oorlog en vrede, over vechten of terugtrekken, over de harde beleidsvragen van alle dag. De lucht is je vijand, weten wij tegenwoordig. Er kunnen bommen uit vallen. Voor hen was de lucht het enig veilige: bezinning, mysterie vol geheimen en duistere boodschappen. Zij durfden daar naar te luisteren. Zij durfden de waanzin nog aan, daar achteraan te lopen. Het kost mij enige moeite om niet verder te peinzen en te fantaseren over die drie wijzen die een ster zochten in de hemel en uitkwamen bij een kind op aarde. Dat is zo boordevol barre aktualiteit.

Maar er ligt nu eenmaal een afspraak, dat we - in aansluiting op onze wonderencyclus - niets zouden zeggen over de kindheidsverhalen. Dat is in de evangeliën weer een apart genre, waar overigens ook het wonderbaarlijke allerm minst ontbreekt. Vooreerst valt dan op dat dit verhaal van de drie koningen in de meest letterlijke zin te mooi en te diepzinig en te waar is om waar te zijn. Het is gekondenseerde waarheid, tot volle rijpheid gegroeid inzicht in de mens Jesus van Nazareth. Geloof dat zich uitkristalliseert in een zwaar geladen, bijna liturgische story van drie heidenen die het licht achterna gingen en vonden. Zoals u misschien weet, zijn de kindheidsverhalen het laatste geschreven part van de evangeliën. Zo'n slordige 60 jaar na die meest onopvallende van alle geboorten. Wat is een mens die geboren wordt? Alles moet nog waar gemaakt worden. Weet u dat Matteüs de geboorte van Jesus eigenlijk helemaal niet beschrijft? Geen intrede van de mensenzoon in deze wereld. Zijn geboorte wordt aangekondigd. Maar dan ineens, verspringt het perspectief. Drie heidenen zijn het die hem vinden. De Heer verschijnt niet. Hij wordt herkend. Net als de verrijzenis. De Heer verrijst niet. Zijn verrijzenis wordt herkend.

Welnu, bij Matteüs zijn het de heidenen die hem herkennen, hem geboren doen worden. De anderen, dat is het idee. De anderen hebben hem herkend. Niet wij, palestijnse joden, gemeente waarin de schrijver Matteüs verkeerde. De anderen, de heidenen waren de eersten. Zij zijn ook de laatsten. Aan ons, gezetenen, bezitters, gaat het voorbij. In de mate waarin wij niet vreemden, anderen zijn, gaat het koninkrijk aan ons voorbij. Zo is het evangelie van de jood Matteüs ingeklemd tussen de drie wijzen uit het Oosten en de laatste boodschap van de Heer: "Gaaf en maakt alle volkeren tot mijn leerlingen". Alle volkeren, de gojim, de heidenen, de niet-wij. Openbaring aan de heidenen, ziedaar de sleutel tot dit verhaal.

En als u nu wilt weten hoe zo'n legende-wonder-sprookjes-liturgisch verhaal ontstaat, dan wil ik wel proberen u wat voetsporen te geven. Het verhaal zit namelijk boordevol wegwijzers. Het is als het ware gemodelleerd op allerlei oudtestamentische, profetische motieven.

Allereerst dan de ster. Herkent u hem, uit de profetie van Bileam? "Ik zie Hem, maar niet van nabij. Een ster rijst omhoog uit Israël." (Numeri 24,17). Wie was die Bileam? De man van die dolle avonturen met de ezel, die stokstijf bleef staan, en begint te spreken als hij afgeranseld wordt. U weet wel, die vloek-specialist, die door de koning van Moab ontboden wordt om Israël te vervloeken. Het vervloeken van een vijand was in die tijd een doeltreffender middel dan nu napalm. Het gaf je nog meer superioriteitsgevoel. En dat werkt psychologisch goed in een oorlog. Maar goed, u weet hoe het dan uitpakt. Hoe Bileam met de koning de heuvels bestijgt en in vervoering raakt en Israël niet vervloekt, maar zegent. Niet meer te stuiten is hij, en orakelt maar

door over een ster die zal oprijzen uit Israël. Welnu, die Bileam, dat was een heidens profeet ! Ergens vandaan gehaald uit het gebied van de Grote Rivier, de Euphraat, ver weg. Zelfs door de mond van heidenen wordt het licht aangekondigd, dat uit Israël opstijgt. Daar gaat het om. Als de vervulling der tijden daar is, dan worden heidense magiërs door een ster naar Israël gelokt. Dat is zo'n typisch bijbles stukje rijm. Het heden rijmt op het verleden. Alle dingen zijn voorzien.

Er zou nog veel te zeggen zijn bij dit verhaal. Hoe bijvoorbeeld Herodes helemaal niet weet dat de Messias in Bethlehem geboren moet worden. Nijvere schriftgeleerden dokteren dat voor hem uit, naarstig zich buigend over de schriften. Mikeas had zich daar eens over uitgelaten, acht eeuwen geleden. Zoveel nadruk op Bethlehem in dit verhaal, dat de nauwlettende lezer op zijn klompen aanvoelt dat hier zo nodig iets verkondigd moet worden. Zoon van David was hij, die Jesus van Nazareth, de beloofde, de messiaanse vervulling. En de dichter beschikt dan zo over zijn kunst en vliegwerk om dat duidelijk te maken. Jesus de zoon van de timmerman, hij laat hem geboren worden in de stad van David. Ter gelegenheid van een volkstelling gebeurde dat. Welke nuchterling heeft het hart in zijn lijf om tegen zoveel dichterlijke overtuigingskracht iets in te brengen ?

Als rond de jaren 50 - 60 het palestijnse jodendom zich sluit voor de boodschap van Jesus van Nazareth, en als de waarheid omtrent hem openbreekt naar de heidenen, dan ontstaat in die jonge christenheid de behoefte dit gebeuren vast te leggen, het te vieren als een beschikking. En dan projekteert de dichterlijke verbeelding het terug, diep in het verleden, naar die duistere geboorte van de Heer : geboren uit de joden, zoon van David, te Bethlehem, is Jesus van Nazareth toen reeds herkend door heidense wijzen. Zo heeft het moeten zijn. Het stond in de sterren geschreven. En zo ontstonden dan die wijzen uit het Oosten. Zo veel meer bleken zij dan de aktualiteit van die situatie. Dichterlijke verbeelding van zo veel meer, alle tijden door, tot in de 20e eeuw.

Drie mannen zochten een ster. Zij reisden hem achterna, door de barrières heen van de zwaartekracht, via smalle vensters, langs nauwe slurfvormige schachten, boorden zij zich een weg naar de sterren. Zij deden wat van alle eeuwen mensen droomden. Hoevelen hadden zich niet vergaapt aan die illusie van de maan ? Het verre, het andere. Daar te leven, ontstegen aan de benauwenissen van de dampkring. Drie mannen gingen op zoek naar de maan. En zij vonden de aarde. Toen zij om de maan wentelden, hadden zij slechts een boodschap over de aarde. Oude woorden uit het Boek der Schepping. Drie mannen zijn uit de sterren gevallen. Zij kwamen wijzer terug dan zij gingen. "Het is fijn op de aarde te zijn". Je moet je blijkbaar eerst in het heelal verloren hebben, om de aarde terug te vinden.

Drie wijze mannen zochten een ster. En zij vonden een mens. Diepzinnige parabel van wat ons allen, uit de sterren gevallen gelovigen, maar al te pijnlijk overkwam. Wie van ons vergaapte zich niet ooit aan de hemel, aan de illusie van een God achter de sterren ? Wie van ons maakte zich niet gewichtloos, verloor niet zijn zwaartekracht aan een hiernamaals ? Welke gelovige onder ons vergat niet de wetten en de ernst van dit leven, de honger, de armoede, het recht op gelijkheid, de angsten ook, de pijn van de eenzaamheid ? Je zocht je troost bij een God, zo helder als de sterren, zo zeker en zo machtig, en zo ver weg, en zo exakt in kaart te brengen. Alles was bekend aan Hem. Theologen hadden Hem opgemeten met de sextant van hun begrippenstelsel. God, de verre bekende, toen wij Hem proefondervindelijk gingen bekloppen en betasten, soms in wanhoop, of gewoon gewaarschuwd door profeten als een Marx, Sartre of zo, toen bleek Hij zo koud als de maan.

Toen hebben wij een mens mogen vinden, als een kind zo kwetsbaar en onogelijk. Jesus van Nazareth de zoon van God, werg een zoon der mensen, één van ons. Ook Hij is uit de sterren gevallen. Je moest eerst een beetje heiden worden, een beetje gewoon rechtuit mens, om zoiets goddelijks te mogen herkennen.

P. Leewens